

AVKP actueel

Nr. 81, september 2019

Nieuwsbrief van de Archeologische Vereniging Kempen- en Peelland
AWN afd. 23

Verenigingsruimte AVKP

Erfgoedhuis, Gasfabriek 2, Eindhoven, 040-2388899

Correspondentieadres AVKP

van Wassenhovestraat 54, 5613 LL Eindhoven, avnafdeling23@gmail.com www.awn-archeologie.nl/23/

Redactie

Ellen van der Steen tel. 040-2910855, avkpactueel@gmail.com (eindredactie en layout)
Peter Seinen en Tonnie van de Rijdt (redactieleden)

ACTIVITEITENKALENDER

SEPTEMBER

31-8/1 CARE Gemonde, pag 13

Wo 11 Lezing en demonstratie vuursteen-
vondsten door Pieter Dijkstra, pag 14

Za 14 Start Basiscursus Archeologie

Zo 15 Excursie Land van Maas en Waal, p.14

14/15 Open monumentendagen, div. locaties

OKTOBER

Wo 2 Lezing Archeologische werkgroep
Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch

12/13 Nationale archeologiedagen, diverse
activiteiten, zie pag 12

NOVEMBER

8-10 Weekend romeins Trier, pag 3

20 Lezing De vuilstortlocaties van Arnhem
door Kasper van den Berghe*

Over de activiteiten met:

één ster wordt u nog geïnformeerd*

*twee sterren** datum onder voorbehoud*

WIST U DAT...

... er nog vrijwilligers worden gezocht die willen helpen op 12 en 13 oktober bij activiteiten tijdens de Nationale Archeologiedagen in Eindhoven, pag 12

... u nog mee kunt naar Trier, er is nog een beperkt aantal plekken beschikbaar, pag 3

... een Keltische munt is gevonden in Best, pag 8

... de afdeling Midden Brabant weer is gestart, zie pag 15

... in Uden een tentoonstelling is over de Merovingische graven, zie pag 12

ACTIVITEITENKALENDER

	September		September		September		Oktober	
	Wk		Wk		Wk		Wk	
	37		38		39		40	
Ma	9		16		23		30	
Di	10		17		24		1	
Wo	11	Lezing Pieter Dijkstra	18		25	BV AVKP	2	Lezing Gert van Duren
Do	12		19		26		3	
Vr	13		20		27		4	
Za	14	OMD/start basiscursus Arch.	21		28	BCA: de Ondergrond	5	
Zo	15	OMD/excursie Maas&Waal	22		29		6	
OMD: Open monumentendag								
BCA: Basiscursus Archeologie								
	Oktober		Oktober		Oktober		Oktober/November	
	Wk		Wk		Wk		Wk	
	41		42		43		44	
		Maand vd Geschiedenis		Maand vd Geschiedenis		Maand vd Geschiedenis		Maand vd Geschiedenis
Ma	7		14		21		28	
Di	8		15		22		29	
Wo	9		16		23		30	
Do	10		17		24		31	
Vr	11	Nationale archeologiedagen	18		25	Deadline AVKP-Actueel	1	
Za	12	Nationale archeologiedagen	19	DDW - 1e dag	26	BCA: Zoeken vinden verzamelen	2	
Zo	13	Nationale archeologiedagen	20	DDW	27	DDW - laatste dag	3	
	November		November		November		November/December	
	Wk		Wk		Wk		Wk	
	45		46		47		48	
Ma	4		11	GLOW	18	GLOW	25	
Di	5		12	GLOW	19		26	
Wo	6	BV AVKP	13	GLOW	20	Lezing Kasper van den Berghe	27	
Do	7		14	GLOW	21		28	
Vr	8		15	GLOW	22		29	
Za	9	GLOW/BCA: Voorbereiding	16	GLOW	23	BCA: De uitvoering	30	
Zo	10	GLOW	17	GLOW	24		1	
BCA: Basiscursus Archeologie								
	December		December		December		December	
	Wk		Wk		Wk		Wk	
	49		50		51		52	
Ma	2		9		16		23	
Di	3		10		17		24	
Wo	4		11	BV AVKP	18		25	Kerst
Do	5		12		19		26	Kerst
Vr	6		13		20		27	
Za	7	BCA: Vondsten en waarneming	14	BCA: De verwerking	21		28	
Zo	8		15		22		29	
	Werkavonden Vergaderingen		Excursie / veldloop Cursus		Feestdagen Feesten & borrels		Lezingen / symposia Deadlines	

WESTERHEEMS IN DE AANBIEDING

Staat klaar voor het oud papier, mits er zich een liefhebber voor meldt:
Jaargangen Westerheem 1978 - 2016.

Reactie naar: inepulle_2@hotmail.com

CURSUSSEN, LEZINGEN EN EXCURSIES

Lezingen

11 september Vuursteenvondsten

Op woensdag 11 september geeft Pieter Dijkstra een lezing over vuursteenvondsten. De lezing wordt verluchtigd met een demonstratie vuursteenbewerken. Zie pag 14.

2 oktober Archeologische werkgr. Den Bosch

Op woensdag 2 oktober gaat Gert van Duren ons inleiden in de activiteiten van de Archeologisch Werkgroep van de Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch.

Alle lezingen in het Erfgoedhuis Eindhoven beginnen om 20 uur. De lezingen zijn gratis en ook toegankelijk voor niet-leden.

Excursies

15 september Excursie naar het land van Maas en Waal

Bezoek aan de Expeditie Over De Maas in Dreumel. Lees meer op pagina 14.

8 – 10 november weekend romeins Trier

Er zijn nog een paar plaatsen vrij voor een gezellig en leerzaam **weekend in Trier** en uitgebreid kennis te maken met het rijke Romeinse verleden van deze stad vol met UNESCO werelderfgoedmonumenten. Onder deskundige leiding van lokale (Nederlandstalige) gidsen worden we rondgeleid langs alle Romeinse monumenten en het 'Rheinisches Landesmuseum' met zijn uitgebreide collectie.

In samenwerking met Aktiva Tours uit Valkenswaard is deze reis exclusief voor AVKP-leden samengesteld en kan door de inzet van leden: Pim Hemels en Herbert Vorwerk, als chauffeur/reisleider, voor een schappelijke prijs worden aangeboden.

Vertrek met personenbusjes van Aktiva Tours op **vrijdag 8 november** om 8:00 uur vanaf het Erfgoedhuis en zijn op **zondag 10 november** om ca. 18:00 uur daar weer terug.

Lees meer in Actueel nr 79, pagina 8.

NIEUWS UIT HET ERFGOEDHUIS

Volg het Erfgoedhuis Eindhoven op www.erfgoedhuiseindhoven.nl, www.facebook.com/erfgoedhuiseindhoven en [instagram erfgoedhuiseindhoven](https://www.instagram.com/erfgoedhuiseindhoven). Volg de ArcheoHotspots op: www.archeohotspots.nl en [twitter@ArcheoHotspots](https://twitter.com/ArcheoHotspots)

Tentoonstelling Tweede Wereldoorlog in Van Abbemuseum Eindhoven

In de periode 31 augustus 2019 – 10 mei 2020 staat in het Van Abbemuseum te Eindhoven de tentoonstelling *Eindhoven bezet. 75 tastbare herinneringen* opgesteld. Het gaat hier om verhalen die verteld kunnen worden aan de hand van voorwerpen. Deze voorwerpen bestaan uit archeologische vondsten, metaaldetectorvondsten en voorwerpen die bij particulieren bewaard zijn gebleven. Bij de tentoonstelling verschijnt een rijk geïllustreerde catalogus.

In de periode 31 augustus – 6 oktober 2019 is bovendien de tentoonstelling *Ooggetuigen van strijd* in het Van Abbemuseum te zien met zo'n 70 kunstwerken van onder andere William Hogarth (1697-1764) en Francisco Goya (1746-1828).

Op 13, 14 en 15 september is het museum gratis toegankelijk (11.00-17.00 uur) vanwege Open Monumentendag.

Nieuwe erfgoedbordjes

Tijdens Open Monumentendag worden in Eindhoven weer nieuwe Erfgoedbordjes geplaatst. De bordjes komen te staan bij de kastelen Eckart, Coudenhove en Blaarthem, de locaties van de vijf raadhuisen bij de annexatie in 1920, drie bordjes op de Vestdijk en een aantal borden in het stadswandelpark.

Expositie Bezet en bevrijd Eindhoven

Op zondag 15 september om 13:30 uur opent wethouder Renate Richters in het kader van 75 jaar bevrijd Eindhoven de expositie "Bezet en Bevrijd Eindhoven" van Eindhoven in Beeld op het NRE-terrein in het Erfgoedhuis, Gasfabriek 4.

Die zondag is het Erfgoedhuis open tussen 12:30 en 16:00 uur. De zanggroep Lopend Vuurtje omlijst vanaf 13 uur met hun repertoire van protest- en vredesliederen deze expositieopening.

Aansluitend geeft Ger de Wind een lezing over zijn ervaringen in en na de Tweede Wereldoorlog als kind van joods-katholieke ouders. Deze lezing is gebaseerd op zijn nieuwe boek "Aangrijpende Oorlogsverhalen uit Eindhoven en de rest van de wereld" en zijn veelal persoonlijk en geplaatst in de Eindhovense geschiedenis. Hij gaat onder andere in op de Philips-geschiedenis, bombardementen op Eindhoven en bijzondere gebeurtenissen in de stad.

Expositie Bezet en Bevrijd Eindhoven

Wat zijn de ijkpunten in de oorlogsgeschiedenis van Eindhoven? Wie waren de slachtoffers van het geweld? Hoe gingen de bewoners met elkaar en met de vijand om? Maar ook: wie waren onze bevrijders? En hoe herstelde Eindhoven zich van het oorlogsschade?

Onderwerpen van de expositie zijn onder andere de crisis in de jaren dertig, het leven in de oorlog, jodenvervolging, collaboratie en verzet, bevrijding en herdenking.

De bezetting en bevrijding van Eindhoven heeft een eigen geschiedenis, waarvan Eindhoven in Beeld enkele belangrijke momenten heeft vastgelegd. Hiervoor zijn de eigen archieven gebruikt, maar ook die van het Museum Brigade en Garde Prinses Irene in Oirschot en het Eindhoven Museum. Speciaal in de expositie is een oranje bevrijdingsrokje dat we te leen kregen van het Kempenmuseum de Acht Zaligheden te Eersel. Naast ons fotoarchief maken we gebruik van oude krantenartikelen en de verhalen van oudere Eindhovenaars. In deze expositie worden enkele films vertoond. Een film over de geschiedenis (met oude filmbeelden) van de

crisisjaren tot de wederopbouw en daarna de bevrijdingsherdenkingen. In het kader van 75 jaar bevrijding zijn Eindhovenaars geïnterviewd over hun ervaringen als kind in de oorlog. Deze laatste film wordt ook vertoond in het Van Abbemuseum.

De vrijwilligers van Eindhoven in Beeld werkten met veel plezier aan deze expositie. Zij groeven diep naar kennis over deze tijd en delen die kennis ook graag met anderen. Mocht de lezer ook zijn of haar kennis willen delen, dan is deze van harte welkom bij Eindhoven in Beeld.

Foto: Eindhoven in Beeld

Eindhoven in Beeld viert met deze expositie tevens haar 12½ jarig bestaan. De expositie Bezet en Bevrijd Eindhoven biedt u een unieke kans om Eindhoven in Beeld te bezoeken en beter te leren kennen. De expositie is gratis te bezoeken op werkdagen, van 11.00 tot 16.00 uur, op het adres Gasfabriek 4 te Eindhoven. Het Erfgoedhuis is rolstoeltoegankelijk en ook geschikt voor de ontvangst van grote groepen. Voor grote groepen geldt, eerst even bellen met 040 2116072 tijdens openingstijden.

Voor meer informatie kunt u naar de website van de Stichting Eindhoven in Beeld: www.eindhoveninbeeld.com.

ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK IN DE REGIO

(door Ria Berkvens, regioarcheoloog Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant)

Locatie	Uitvoerende instantie	(vermoedelijke) uitvoeringsperiode
Oirschot – Wegenstructuur Brainport Park/Aarlese Heide (proefsleuven en opgraving)	Archol	Augustus -.. 2019
N69 Valkenswaard (opgraving en proefsleuven)	RAAP	2019
N69 – Veldhoven (proefsleuven en mogelijke opgraving)	RAAP	September 2019
Oirschot – Barcelona (proefsleuven en mogelijk doorstart naar opgraving)	VUHbs	September 2019
Eersel – Postels Huufke (proefsleuven)	??	2019
Eindhoven – Strijpsestraat (archeologische begeleiding)	??	2019
Eindhoven – Stratumsewijk (opgraving)	??	2019
Reusel – Rijpershoek (proefsleuven)	??	2019
Wintelre – Groenstraat 7 (proefsleuven)	??	2019
Dommelen – Bergstraat 54-60 (proefsleuven)	??	2019
Beek en Donk – Laarsche Velden (proefsleuven)	??	2019
Beek en Donk – Goorloop Hoge Regt (proefsleuven)	??	2019
Mierlo – Burg. Termeerstraat (proefsleuven)	??	2019
Best – Veldweg (opgraving)	Econsultancy	2019
Budel – De Kleine Wereld (opgraving)	??	2019
Bladel – 't Spant (proefsleuven)	??	2019
Deurne – Derpsestraat (proefsleuven)	??	2019
Leende - Julianastraat 25 (proefsleuven en archeologische begeleiding)	??	2019
Valkenswaard - Peperstraat 1-5a (proefsleuven met mogelijk doorstart)	??	2019
Hoogeloon – Akkerstraat-Hoofdstraat (opgraving)	??	2019
Hapert – Steenakkers (archeologisch begeleiding)	RAAP?	Zomer 2019
Bladel – Markt 22-23a (proefsleuven)	??	2019
Valkenswaard – Luikerweg Bypass (proefsleuven)	??	2019
Waalre – Markt 14 (proefsleuven)	??	2019
Valkenswaard – Kromstraat (opgraving)	Transect?	2019
Deurne – Kleine Bottel (proefsleuven)	??	2019
Dommelen – Bergstraat 54-60 (proefsleuven)	??	2019
Reusel – Wilhelminalaan 71-75 (proefsleuven)	??	2019
Eersel/Bergeijk – Diepveldenweg (proefsleuven met doorstart opgraving)	??	2019
Hulsel – Kanten (proefsleuven)	??	2019

BERICHTEN UIT DE REGIO

Eindhoven – Stadhuisplein

In juni en juli is door BAAC een opgraving uitgevoerd aan het Stadhuisplein in Eindhoven. Hier wordt een nieuwe toegang tot het stadhuis gerealiseerd. Bij de opgraving zijn verschillende bijzondere ontdekkingen gedaan, die van groot belang zijn voor de kennis over het Eindhovense verleden.

Tot het begin van de jaren '50 van de vorige eeuw stroomde ter hoogte van het huidige stadhuis de van oorsprong middeleeuwse stadsgracht. Tijdens het onderzoek is een deel van deze gracht weer teruggevonden. De gracht stroomde vroeger met een lichte bocht over het terrein en volgde het tracé van een oude, verveende loop van de Dommel. Tijdens de aanleg van de gracht is destijds dus gebruik gemaakt van het natuurlijke landschap. Dankzij een doorsnede door de gedempte stadsgracht weten we nu iets meer over de omvang en het uiterlijk. De gracht had oorspronkelijk een breedte van zo'n 15 meter en was 2,5 meter diep. De oudste vondsten die in de grachtvullingen werden aangetroffen dateren uit de 17e en 18e eeuw. Middeleeuws vondstmateriaal werd helaas niet aangetroffen, waaruit blijkt dat de gracht in het verleden regelmatig is uitgebaggerd. Bijzonder is een enorm pakket afvalmateriaal met glasscherven, aardewerkfragmenten en zelfs textielresten uit de periode 1800-1850.

Onverwachts werd tijdens het onderzoek een tweede, wat kleinere gracht gevonden, uit de 16e tot 17e eeuw. Deze gracht kwam ter plekke van het onderzoeksgebied uit op de stadsgracht. Mogelijk is deze tweede gracht in de Tachtigjarige Oorlog aangelegd.

Naar het noorden toe, richting de Catharinakerk, liep in het verleden de helling van het Dommeldal tamelijk steil op (de helling is nu grotendeels afgedekt door opgebrachte grondpakketten). Op deze helling werden zeven opmerkelijk grote, ronde kuilen uit de 13e of 14e eeuw aangetroffen. De kuilen hadden een doorsnede van 3 tot 5 meter en waren ongeveer 1 meter diep. Het lijkt erop dat de kuilwanden waterdicht waren gemaakt met een laagje klei en de verwachting is dat het gaat om volderskuilen, gebruikt in de textielproductie. In dergelijke kuilen werd wollen stof in een kuil met water, speciale vollersaarde, zeep en vaak ook urine gelegd, waardoor de wollen stof dichter van structuur werd (voller).

Bron: BAAC

De opgraving door BAAC van de uitbreiding van het stadhuis aan het Stadhuisplein.

Eindhoven – Kasteel

Tijdens het graven van een kabelsleuf op de kruising van de Vestdijk met de Ten Hagestraat in het centrum van Eindhoven zijn begin juni restanten van een muur van het kasteel van Eindhoven aangetroffen. In verband met de hier geplande herinrichting waarbij ook een diepe hemelwaterafvoer gelegd moest worden, is aanvullend archeologisch onderzoek door RAAP uitgevoerd om vast te stellen wat de aard en het verloop van deze muur was.

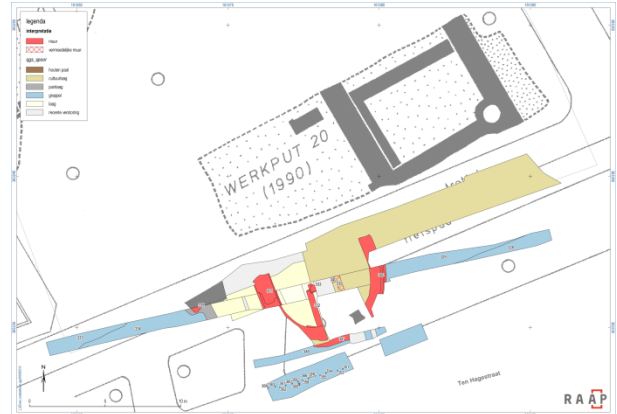
Vrijwel meteen bij het uitbreiden van de reeds aangelegde kabelsleuf werden nieuwe muren aangetroffen maar ook nieuwe kabels en leidingen. Het bleek dat direct bovenop de muurresten een snelweg aan kabels en leidingen aanwezig was, wat het archeologisch onderzoek nogal bemoeilijkte. Daarnaast was er beperkt ruimte om te graven door een aanwezige boom en een in gebruik zijnde weg. Niettemin werd duidelijk dat de aangetroffen U-vormige muurresten horen bij het poortgebouw van het kasteel van Eindhoven. De U-vormige structuur heeft een buitendiameter van 8,6 m. De muren binnen de toren horen waarschijnlijk bij een (kelder)ruimte voor de ophaalbrug, met een binnenmaat van 1,7 bij 2,5 m. In het verlengde van de rechthoekige ruimte lijkt in de zuidelijke buitenmuur van de toren een aanzet te zijn van een opening.

Op basis van de uitgevoerde opgraving, geofysisch onderzoek en historische gegevens is in 1992 een reconstructie gemaakt van het kasteel-

terrein. Op basis van deze reconstructie werd aan de zuidzijde van het kasteelterrein een ingangspartij verwacht met een toegangsbrug, voorhof en een ronde toren. Verondersteld wordt dat deze ingangspartij gebouwd is bij de heropbouw van het kasteel na de verwoesting van 1486 na Chr. Als we de nu aangetroffen resten vergelijken met de reconstructietekening blijkt dat de toren anders georiënteerd was dan tot nu toe aangenomen en dat de reconstructie van het kasteel dus iets anders was dan eerder was voorgesteld.

Het archeologisch onderzoek door RAAP in de Ten Hagestraat.

De opgetekende muurresten door RAAP in vergelijking met de opgraving van 1992.

Bron: RAAP adviesdocument 1030.

Fundamenten kruisherenskapel en lindeboom in Uden

Er staat weer een lindeboom op het Lieve Vrouwenplein in Uden. Deze geloofsboom verwijst naar de Onze Lieve Vrouw ter Linde-boom, die er enkele eeuwen geleden stond. De verering van Onze Lieve Vrouw ter Linde gaat in Uden terug tot de dertiende eeuw. Toen al werd Maria vereerd. Er stond vermoedelijk een Mariabeeldje in een linde. Later kwam er een kapelletje bij. In 1711 viel de oorspronkelijk lindeboom om en nu ruim 300 jaar later is er dus een nieuwe boom. In het plantgat is een kopie van het Mariabeeld geplaatst.

Ook zijn er fundamenten van de kruisherenskapel zichtbaar middels een glasplaat in de stoep. Daaronder zie je een eeuwenoude gemetselde muur.

De nieuwe geloofsboom, een 50 jaar oude lindeboom, is opgebouwd uit drie lagen: de onderste laag symboliseert alle mensen samen, de tweede laag de groep leiders - van politici en

kunstenaars tot priesters - en in de top God de almachtige. Op verzoek van de gemeente Uden, waarvoor onze hartelijke dank, heeft de werkgroep Archeologie van de Heemkundekring te Uden geadviseerd waar de boom het best geplaatst kon worden en toezicht gehouden op het uitgraven van het boomgat van 4 x 4 m. Hierbij moest rekening gehouden worden met de bestaande fundatie van de oude kapel en groeimogelijkheden van de boom. In de zijwand hebben we een stukje aardewerk gevonden uit de 11^e of 12^e: Type Pingsdorf.

Plantgat 4x4 m

Stukje aardewerk: Pingsdorf

Conclusie: geen begravingen gevonden en geen structuren. Coördinaten: breedtegraad: 51,661341, lengtegraad: 5,609708

Jos Kempkens

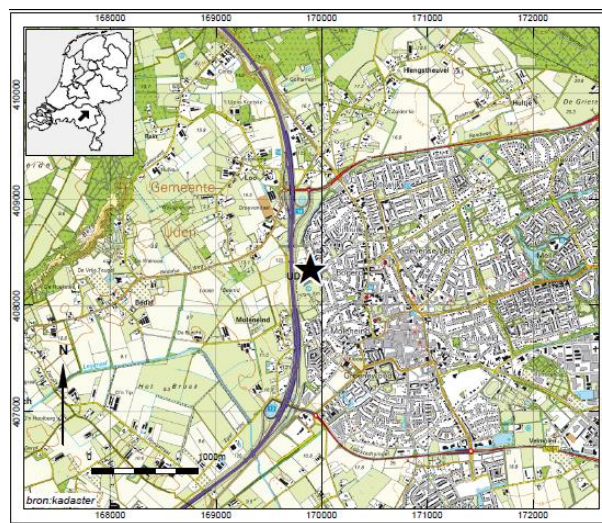
Werkgroep Archeologie, Heemkundekring Uden

Schepersweg Uden: Verslag en tentoonstelling

Spectaculaire vondst van een Merovingisch grafveld en een nederzetting uit de late middeleeuwen. Wat niet onvermeld mag blijven is een groot gebied met nederzettingssporen uit 700 tot 1200 na Christus. Inmiddels is het augustus 2019 geweest en is het rapport gepresenteerd.

Schitterende vondsten, rijke boeren en herzien geschiedenis is de moeite waard om de vondsten nog eens tentoon te stellen, nu in het gemeentehuis van Uden. **Te bezoeken tijdens opening van het gemeentehuis tot 1 november.**

Met dank namens de Heemkundekring Uden voor alle ondersteuning aan alle medewerkers en bestuur van het AWN.

Ligging Merovingisch grafveld en nederzetting.

Red.: Lees het uitgebreide verslag op pagina 9.

Hanneke van Alphen.

Foto, Wim Heijmans/Hanneke van Alphen

Keltische muntvondst uit Best

Afgelopen maart is opnieuw een gouden Keltische munt gevonden. Deze is ontdekt met een metaaldetector. De vindplaats ligt in het noorden van de gemeente Best. De vinder heeft met de landeigenaar afgesproken geen nadere details over de vondstlocatie te geven. De landeigenaar vreest een archeologische bescherming van zijn land en dat wil hij niet.

Het muntje is gedetermineerd door prof.dr. Nico Roymans (Vrije Universiteit Amsterdam). Het is een zogenaamde stater van de Eburonen waarvan vermoed wordt dat deze is verborgen uit vrees voor de Romeinse wraakcampagnes van 53 en 51 voor Christus. De grondstof is goud met toevoeging van veel brons.

In het centrum van Eindhoven hebben archeologen opnieuw een bijzondere vondst gedaan.

Bericht en foto geleend van het Eindhovens Dagblad. Tekst van Rob Burg, r.burg@ed.nl

Inmiddels zijn veertig houten palen van een eeuwenoude brug aan de bodem ontfutseld op de Vestdijk. Foto: Jean Pierre Reijnen/fotomeulenhof

Want wat blijkt? Op de Vestdijk, tussen de Vestedatoren en het gebouw van DLL, lag eeuwenlang een grote houten brug die de oevers van de stadsgracht verbond. Op basis van oude kaarten werd altijd verondersteld dat er eeuwen terug een brug lag ter hoogte van de kruising Ten Hagestraat-Kanaalstraat; een verbinding tussen het toenmalige kasteel en klooster Mariënhege. Opmerkelijk genoeg zijn daar geen restanten van gevonden - wél van funderingen en stenen muurtjes van wat vermoedelijk een poortgebouw is geweest. Dat gebeurde medio juli.

De afgelopen week was een tweede perceel aan de beurt voor onderzoek: de Vestdijk ten zuiden van genoemd kruispunt. Groot was de verrassing toen archeologen van bureau Raap totaal onver-

wacht donderdagmiddag op een dikke houten paal stuitten, gevolgd door tientallen dunnere, aangepunte exemplaren. Het zijn onmiskenbaar restanten van een vier à vijf meter brede brug over de oude stadsgracht, die op deze plek wat versmald was, gelet op de opvullingen met zand aan beide oevers. Archeoloog Xavier van Dijk van Raap vermoedt dat hier een weg heeft gelopen vanaf de Catharinakerk richting een zogenoemde motteburcht in het moerassige gebied rond de stad; de voorloper van het kasteel dat de heer van Eindhoven later liet bouwen op de plek waar nu winkelcentrum Heuvel staat.

Toegang

„Een absoluut hoogtepunt“, noemt Van Dijk de vondst. Hij wijst in zuidelijke richting: dat stuk Vestdijk - tot aan de Dommel - moet nog onderzocht worden, voordat hier nieuwe riolering kan worden gelegd. „De kans dat we daar nog iets interessants vinden is niet zo groot. Hoewel je het nooit weet: elke meter grond kan een verrassing opleveren.“

Inmiddels is een veertigtal houten palen aan de bodem ontfutseld. Onderzoek moet uitwijzen hoe oud de brug was. Ria Berkvens, die namens de Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant de opgravingen coördineert, houdt het voorzichtigheidshalve op de vijftiende of zestiende eeuw. Gezien de locatie en de omvang van de overspanning vermoeden Berkvens en Van Dijk dat deze de belangrijkste toegang was naar het middeleeuwse Eindhoven. Onder meer door koolstofgehaltes te meten in het hout kan de leeftijd vastgesteld worden.

WONEN EN BEGRAVEN IN UDEN

Opgravingen van een Merovingisch grafveld en middeleeuwse nederzetting langs de Schepersweg, gemeente Uden. Rapport: S. Knippenberg en F. Theuws

Merovingisch grafveld

Helaas kon het gebied niet helemaal onderzocht worden, aangezien een deel zich onder de huidige Schepersweg bevindt. Desalniettemin leverde het gedetailleerde onderzoek naar de grafkuilen en hun inhoud een hele reeks bijzondere vondsten op, waarvan de meeste met vrouwelijke opsmuk en mannelijke krijgersuitdossing geassocieerd

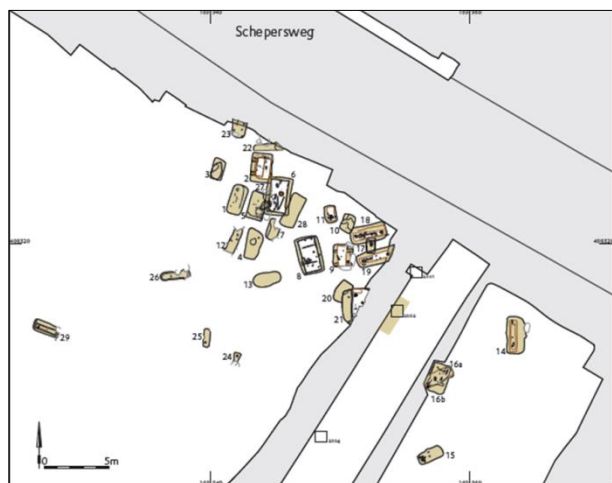

Proefsleuf april 2014, 11 begravingen. Foto Archol bv.

kunnen worden. Tot dergelijke bijzondere vondsten behoren haarspelden, kralenkettingen, met edelstenen ingelegde gordelgarnituren, riemtongen, een gouden hanger, een versierd paardenbit, bijlen, zwaarden, messen, dolken, lansen, pijlpunten en schildknoppen. Daarnaast blijken ook versierd aardewerk, glazen bekers en enkele gouden munten van het type tremissis meegegeven.

Op basis van een gedetailleerde analyse van deze aangetroffen bijgiften moet de oorsprong van het grafveld in de periode 510/520 – 565 worden geplaatst. Deze aanvangsdatum binnen de 6^e eeuw past goed bij het beeld dat we hebben van bewoning in de Peelhorst. Het grafveld is ca. 200 jaar in gebruik geweest, gedurende welke men zeven generaties aan personen van vermoedelijk hetzelfde huishouden heeft begraven. Aan het eind van de Merovingische en begin van de Karolingische tijd stopt men met het begraven van leden van de lokale gemeenschap binnen het grafveld.

a	aantal zekere inhumatiegraven	23
b	aantal mogelijke inhumatiegraven	4
c	inhumatiegraven in wegcunet	3
d	aantal crematiegraven	2
e	totaal aantal zekere inhumatiegraven (a+c)	26
f	totaal aantal zekere graven (a+c+d)	28
g	Mogelijk totaal aantal graven (a+b+c+d)	32
h	aantal graven met twee overledenen (16a/b)	1
i	Zeker totaal aantal begravenen (d+e+h)	29
j	mogelijk totaal aantal begravenen (g+h)	33

Plattegrond van het grafveld

Zoals zal blijken dateren die graven uit de periode 550 – 725 en was het grafveld dus 175 jaar in gebruik. Als men 25 jaar voor één generatie rekent zijn dat 7 generaties hetgeen betekent dat er slechts gemiddeld 5,5 personen per generatie begraven zijn. Het grafveld vertegenwoordigt dus

maar één huishouden. Het is een klein grafveld. Het is des te opmerkelijker dat dit zo lang in gebruik is geweest.

Nederzetting

Ten westen van het grafveld is een aanzienlijke middeleeuwse nederzetting opgegraven. In het verleden zijn bij de aanleg van de A50 en het clubhuis van FC de Rakt ook gedeelten van deze nederzetting opgegraven. Er waren veel sporen van bewoning en structuren maar ook hier is het beeld niet compleet. De nederzetting loopt vrijwel in alle richtingen buiten het plangebied door.

Ten hoogste één Karolingische boerderij heeft zich binnen het onderzochte areaal bevonden. De bewoning aan het einde van de Karolingische en het begin van de daaropvolgende Ottoonse tijd heeft centraal in het onderzoeksgebied van de Schepersweg gelegen. Daar zijn namelijk twee overlappende plattegronden van een voor die periode kenmerkend huistype aangetroffen. Na het verlaten van dit centraal in het plangebied gelegen erf krijgt de nederzetting zo rond 950 een andere en meer blijvende inrichting. De bewoning verplaatst zich dan naar drie zones, waarbinnen erven steeds opnieuw vervangen worden.

Voor het onderzochte deel van de nederzetting kan dan gesteld worden dat bewoning waarschijnlijk continu is geweest gedurende de periode 950 - 1200. Ook de aanzienlijke hoeveelheid aardewerk die met de periode 1050 – 1200 geassocieerd kan worden, wijst uit dat in deze periode het zwaartepunt van de bewoning gelegen moet hebben. Met deze periode is waarschijnlijk ook lokale winning van ijzer uit oer te associëren. Resten daarvan zijn met name in het zuidwesten van het plangebied aangetroffen.

Vloeistak

Uitgaande van de beperkte contextgegevens van de metaalvondsten is het binnen de kaders van het huidige onderzoek niet mogelijk gebleken te achterhalen in hoeverre en wat voor soort ijzeren objecten lokaal vervaardigd werden. Wel is duidelijk dat men toch ook bijzondere metalen objecten, waaronder een unieke bronzen sleutel, van elders bleef importeren.

De meest bijzondere vondst is een sleutel, gemaakt van een koperlegering. In Nederland is geen tweede sleutel van deze vorm bekend. Opvallend is het dikke handvat of greep, dat is opengewerkt aan vier zijden. Op de voor- en achterzijde is een kruisvormig vlechtwerkmotief te zien. De zijkanten hebben onregelmatig gevormde openingen. Op de overgang van de steel naar de greep bevindt zich een dubbele ribbel.

De greep is voorzien van een draagoog, dat sporen van slijtage vertoont.²²⁶ Ook op andere delen zijn sporen van gebruik te zien. Op de openingen in de zijkanten bijvoorbeeld. De zijkanten zijn voorzien van onregelmatige openingen, drie aan elke zijde en één aan de bovenkant, onder het draagoog. Eén van de onderste openingen is rond. De onderste opening aan de andere zijde, alsmede de twee middelste openingen zijn alleen rond aan de onderzijde. Het lijkt erop dat al deze openingen oorspronkelijk rond waren en naar boven toe uitgesleten zijn. De bovenste twee openingen zijn langwerpig en lijken juist naar onder toe te zijn uitgesleten. Dit doet vermoeden dat er iets als een smal koord was gespannen door de openingen.

Ook de voor- en achterzijde van de greep zijn licht beschadigd. Enkele tussenschotten van het kruispatroon zijn niet langer aanwezig. Of dit ook veroorzaakt is door langdurige wrijving, is moeilijk vast te stellen. Van de onderzijde van de steel is een stukje afgebroken; de breukranden zijn afgerond, wat betekent dat de sleutel na de breuk nog is gebruikt. De baard heeft minder duidelijke sporen die wijzen op slijtage en dus op veelvuldig gebruik. De functie van deze sleutel was mogelijk meer formeel dan praktisch.

De sleutel heeft een holle schacht, die paste op een slot met een extra pin. Dit betekent dat het slot slechts van één zijde kon worden geopend en gesloten. Een deur lijkt daarom minder

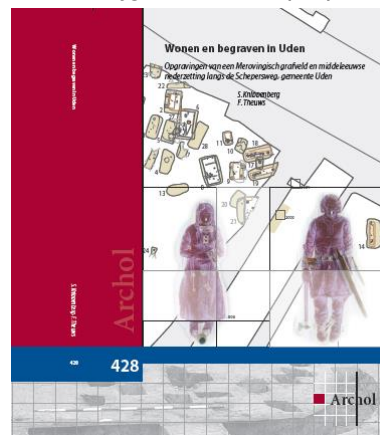
aannemelijk dan bijvoorbeeld een kist. De inhoud van de kist moet zeer waardevol geweest zijn. Reliekschrijnen, huisvormige kisten met resten van heiligen, kennen we vanaf de 12e eeuw, maar relieken werden al eerder bewaard en vereerd.²³³ Wellicht komt deze sleutel van een kist met een reliek of een andere kerkelijke schat. Of deze kostbaarheid in de kerk van Uden stond, of dat deze sleutel verwijst naar een reliek elders, is niet te achterhalen.

Half fragment strijkglas

Zo rond 1200 treedt er weer een verandering op in de inrichting van de nederzetting. De ligging van de huizen wordt verplaatst naar locaties waar tot dan toe weinig gewoond is, of naar plaatsen waar veel oudere bewoning zat. Op basis van het aardewerk en huis typologische gronden moet het einde van de bewoning binnen het plangebied zo rond 1250 geplaatst worden. Het lijkt erop dat dit deel van Uden in onbruik raakt en bewoning zich vermoedelijk naar de Markt of rond de oude St. Petruskerk verplaatste.

Het is de bedoeling een meer uitgebreide analyse van het grafveld te presenteren in een Engelstalige uitgave in de reeks *Merovingian Archaeology in the Low Countries*. Daarin zal nog meer aandacht worden besteed aan het bijgave ritueel (wapens, vaatwerk), aan de positie van de lokale groep in Uden en de regio, aan de relatie tussen de vondsten in Uden en vergelijkbare vondsten elders in noordwest Europa en de kolonialisatie in de pagus Texandrië.

[http://www.archol.nl/PDF/Archol Rapport 428 Sc hepersweg_web_definitief.pdf](http://www.archol.nl/PDF/Archol_Rapport_428_Sc_hepersweg_web_definitief.pdf)

PROGRAMMA NATIONALE ARCHEOLOGIEDAGEN

Uden

Vol programma tijdens Archeologiedagen en de herfstvakantie.

Vrijdag 11 okt.: Vondsten Merovingisch grafveld.

Vanaf 29 augustus tot 1 november is er een kleine tentoonstelling in het gemeentehuis Uden
Openingstijden gemeentehuis. Markt 145, 5401 EJ Uden

Attributen Merovingisch grafveld. Afbeelding inhoud van mannen- en vrouwengraf. Foto H. van Alphen

Zondag 13 okt.11 tot 16 uur: Romeins feest.

Natuurcentrum de Maashorst Erenakkerstraat 5, 5388 SZ Nistelrode

Werkgroep archeologie sluit zich aan bij een Romeins feest bij het Natuurcentrum de Maashorst. Er is van alles te doen voor kinderen. Kom en laat je verrassen. Voor de doorlopende activiteiten voor kinderen zal een kleine financiële bijdrage gevraagd worden. Gratis workshop veldlopen en lopen met detector om 12.00 en om 14.00 uur onder begeleiding van amateur-archeologen – detectorzoekers. Breng je eigen detector gerust mee. Omdat het veldwerk een archeologisch onderzoek is worden de vondsten eigendom van de Heemkundekring.

Doorlopende activiteiten: Romeinse spelletjes spelen. Maak je eigen spel. Kleien, kralen rijgen, archeologische zoektocht naar scherven, wat te eten. Zoveel mogelijk in Romeinse sferen.

In de herfstvakantie van 13 t/m 20 oktober 2019, vieren we in onze omgeving Oerfestival De Maashorst. Op zondag 13 oktober is de start van alle activiteiten. Zie meer informatie op de site [Oerfestival](#). Een week vol sport en spel in de natuur, maar ook met theater, muziek, cultuur en oerlekker eten.

16 oktober wandeling vanaf Natuurcentrum de Maashorst naar het Prinsessengraf op het grafveld Slabroek.

20 oktober wandelen vanaf camping Zevenbergen naar het Prinsengraf en Vorstengraf.

Archeologische Werkgroep, Heemkundekring Uden

Eindhoven

Vanwege de Marathon in de stad hebben we onze activiteiten dit jaar verplaatst van het Erfgoedhuis naar het preHistorisch Dorp. Op zaterdag 12 en zondag 13 oktober zijn we daar te vinden met twee thema's: Archeologie, hoe dan? en De middeleeuwen in Eindhoven. Daarnaast is er een breed aanbod van activiteiten vanuit het preHistorisch Dorp.

Archeologie, hoe dan?

Kinderen en grote mensen kunnen zelf meedoen met (een simulatie) van een opgraving en het verdere proces volgen. Vondsten zoeken, schoonmaken, waterputvondsten onder een microscoop bekijken en sorteren, tanden en kaken determineren, bottenpuzzelen.

De Middeleeuwen in Eindhoven

Marcus logeert dit weekend in het preHistorisch Dorp en je kunt door de 3D-brillen een rondrit maken door Middeleeuws Eindhoven.

Verder worden een veldloop en een rondleiding voorbereid. Vind je het leuk om te helpen met de voorbereidingen of tijdens het weekend? Meld je dan aan bij Ellen via awnafdeling23@gmail.com. Wij hebben in het bijzonder leden nodig die willen helpen bij:

- het samen met bezoekers determineren van potscherven, gevonden bij een opgraving in een gracht op het Stadhuisplein in Eindhoven
- kinderen helpen bij het zoeken naar scherven in een zandvlak en bij metaaldetectie
- hulp bij de overige kinderactiviteiten zoals microscoop, bottentafel en tanden en kaken determineren
- het gebruik van de 3D bril
- instrueren bezoekers voor de veldverkenning (nog onzeker of die kan doorgaan).

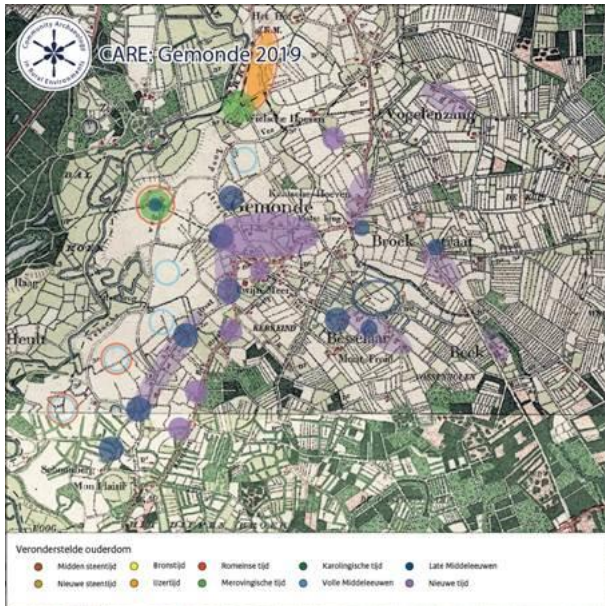
We rekenen op jullie! Zonder hulp van voldoende leden kunnen we bezoekers niet de verschillende kanten van archeologie laten zien. Je kunt je aanmelden voor een halve dag, een hele dag of voor beide dagen. Alle hulp is welkom.

CARE ONDERZOEKT GEMONDE

Gemeenschapsarcheologie in het Groene Woud

In het weekeinde van 31 augustus en 1 september is het CARE-team op onderzoek in Gemonde. De organisatie is in handen van [Heemkundekring Den Hogert](#), die al geruime tijd bezig is met de voorbereidingen.

Gemonde is een klein dorp in Het Groene Woud dat wordt gekenmerkt door zijn historische boerderijen en ligging te midden van een goed bewaard, kleinschalig agrarisch cultuurlandschap. Het is een bijzonder geval. Hoewel er al vanaf de midden-steentijd wordt gewoond in het gebied, vindt Gemonde waarschijnlijk zijn oorsprong in het landgoed *Gaimunda* dat in de 7^e eeuw aan de abdij van Echternach wordt geschonken. De centrale hoeve lag op een dekzandkop aan de Dommel. Op het terrein stichtte de missionaris Lambertus een kleine kapel die zou uitgroeien tot een kerk waarmee Gemonde een parochie werd. Bestuurlijk is het gebied echter verdeeld tussen de heren van Boxtel en van Herlaer. In de 13^e eeuw wordt de situatie nog verder gecompliceerd wanneer de hertog van Brabant de naastgelegen wildernis, de Bodem van Elde, in gebruik geeft aan de inwoners van Boxtel, Sint-Michielsgestel, Schijndel en Sint-Oedenrode. Hierdoor komt de parochie onder vier rechtsgebieden te vallen, verdeeld over twee districten: Peelland en Oisterwijk.

Gemonde was in de Late Middeleeuwen eerder een samenraapsel van verspreide hoeven en gehuchten dan een geclusterde nederzetting. Pas in de loop van de 17^e en 18^e eeuw ontstond er een dorpskern toen na de inbeslagname van de St-Lambertus kerk een schuurkerk werd betrokken nabij het landgoed Twijnmeer. Deze werd een focuspunt voor de verdere ontwikkeling van de bewoning en vormde de basis voor de huidige kom. Bestuurlijk bleef Gemonde echter verdeeld tot het in 1996 opging in de gemeente Sint-Michielsgestel.

De bewoningsgeschiedenis roept veel vragen op. Wat was de relatie tussen het middeleeuws landgoed en de Romeinse villa, die hier voor die tijd heeft gelegen en waarvandaan de stenen voor de latere kerk komen? Wat was de rol van de mysterieuze hoeve Berselaar die gesticht werd aan de westgrens van het rechtsgebied van Sint-Oedenrode, ruim 10 km van het dorp? En wat maakte dat met koos men voor de specifieke locatie van de schuurkerk die men koos? Hier hopen we 31 augustus antwoord op te krijgen. De eerste resultaten van het Gemonde zijn te vinden op de [facebookpagina](#) of volg het CARE-project via www.gemeenschapsarcheologie.nl.

Vervolg

Op een aantal plaatsen is reeds gegraven. In Aarle Best vond op 13 en 14 april de pilot plaats. De volgende projecten waren Woensel Eindhoven (25-26 mei), Liempde (6 en 7 juli), Nog op het programma staan Esch, Boxtel en Oirschot en mogelijk andere dorpen. Alle resultaten en geplande projecten zijn te vinden op bovengenoemde website en facebookpagina. Daar kun je je ook aanmelden als je mee wilt doen.

LEZING EN DEMONSTRATIE: WERKTUIGEN UIT HET VERLEDEN VAN BRABANT

Op woensdagavond 11 september wordt door Pieter Dijkstra, één van de vuursteenkenners bij uitstek, een overzicht gegeven van de verschillende (vuur)steensoorten die in Brabant tijdens de steentijd gebruikt werden om werktuigen te maken. Hij wordt daarbij bijgestaan door Ton van Grunsven die de verschillende technieken zal demonstreren en laat zien welke werktuigen daardoor mogelijk werden.

foto 1 Choppingtools. Door Didier Descouens - Eigen werk, CC BY-SA 4.0, foto 2 bladvormige kling, foto 3

Pieter zal uit zijn collectie het geheel van voorbeelden voorzien, zodat het meer wordt dan een droog verhaal. Aan de orde komen de verschillende grondstoffen die gebruikt werden en de technieken die zich in de loop der tijd ontwikkelden.

Daarnaast wordt uitgelegd welke steensoorten en technieken eventueel te koppelen zijn aan bepaalde perioden of culturen. Het wordt dus een avond

waarbij theorie en praktijk hand en hand gaan, waarbij iedereen in staat wordt gesteld zelf het materiaal in de hand te nemen.

Het verhaal loopt in de tijd en de techniek langs foto 1 via foto 2 naar foto 3.

Vuistbijl. Door Didier Descouens, 13 april 2011, CC BY-SA 4.0

<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=11291046>

<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=14901021>

EXCURSIE NAAR HET LAND VAN MAAS EN WAAL – 15 SEPTEMBER

Ditmaal gaan we Expeditie Over De Maas in Dreumel bezoeken op zondag 15 september. Menigeen kan zich vast de lezing van vorig jaar herinneren. Op een leuke en aanstekelijke manier werd over de expeditie verteld door een van de betrokken archeologen. Nadat dit rivierengebied vrijgegeven werd voor baggerwerkzaamheden kwamen archeologen en vrijwilligers in het verweer om de archeologische vondsten te kunnen beschermen. In samenwerking met bedrijven en instellingen worden de vondsten geborgen, onderzocht en geconserveerd. In hun werkplaats kunnen we gaan zien wat zoal boven water is gekomen. Ook als je geen vrijwilliger bent kun je het goed volgen via de website en sociale media. Aan de oproep om deze werkgroep te gaan bezoeken willen we ingaan.

De lunch eten we om 12 uur op. Daarna is het programma van de excursie gewijzigd. We

stappen in de auto's en rijden naar de andere zijde van het Land van Maas en Waal: de gemeente Wijchen, waar we kasteel Hernen bezoeken.

Dit is gebouwd rond de 14^e eeuw en groeide uit van een woontoren tot een vierhoekig kasteel. In

Nederland is dit het enigste kasteel met overdekte weer-gangen. Halverwege de middag zijn we bij kasteel Baten-burg. Dit is gebouwd midden 12^e eeuw en was een ronde waterburcht. Franse troepen staken in 1794 de burcht in brand. De omwonenden hebben de ruïne gebruikt als steengroeve. Dit is te zien in de historische witte panden van het naastgelegen dorpje Batenburg.

Overzicht programma zondag 15 september:

- Om 9 uur stipt vertrek vanuit het Erfgoedhuis in Eindhoven naar Dreumel (Maasdijk 23)

- Om 10 uur worden we verwacht bij Expeditie Over De Maas. We krijgen daar koffie en een rondleiding met uitleg.
- Om 12 uur is er gelegenheid om te lunchen. Graag het verzoek om eigen boterhammen mee te nemen.
- Na de lunch rijden we eerst naar kasteel Hernen. Halverwege de middag rijden we verder naar kasteel Batenburg. Bij kasteel Hernen wordt 4 euro entree gevraagd.
- Om 16 uur sluiten we de excursie af met een drankje op eigen kosten.

Bij inschrijving graag vermelden of je met auto kunt komen en hoeveel passagiers mee kunnen. De autovergoeding wordt in onderling overleg geregeld. Vergeet niet de Museumjaarkaart of andere kortingskaarten. Graag tot ziens op zondag 15 september. Aanmelden kan via het emailadres: fadekleijn@home.nl

Namens de excursiecommissie,

Frank de Kleijn

AFD. MIDDEN-BRABANT WEER ACTIEF EN ALS START: DE NATIONALE ARCHEOLOGIE DAGEN

De AWN afdeling Midden Brabant was lange tijd slapende en leden waren tijdelijk aangehaakt bij Kempen- en Peelland. Tot ons genoeg kunnen we melden dat dat nu gaat veranderen. De gezamenlijke heemkundekringen van Midden-Brabant hebben vorig jaar november het initiatief genomen tot een renaissance van de AWN-afdeling Midden Brabant. Het initiatief krijgt resultaat. Ze gaan als eerste activiteit op zondag 13 oktober een regionale archeologiedag organiseren in Loon op Zand, dit in het kader van de Nationale Archeologie Dagen 2019. Ze sluiten aan op de archeologiedagen die de gemeente Tilburg organiseert op 11 en 12 oktober. De plannen van de gemeente Tilburg zijn:

- vrijdagavond 11 oktober; lezingen over het thema "Archeologie en het Tilburgse landschap" in het Natuurmuseum Brabant te Tilburg, Spoorlaan 434;
- zaterdag 12 oktober; een buitendag met archeologische wandelingen in de Loonse- en

Drunense duinen en het Landschapspark Pauwels.

De heemkundekringen/AWN afdeling in wording' organiseren op zondag 13 oktober een archeologische inloopmiddag. Deze is bedoeld voor een brede doelgroep, jong en oud, mensen met interesse in archeologie en mensen die kennis willen maken met archeologie. De inloopmiddag vindt plaats in "In den Uilenhoek", Weteringstraat 17A in Loon op Zand van 13.00 uur tot 17.00 uur. De toegang is gratis. De geplande activiteiten zijn:

- Archeologische activiteit voor de jeugd, onder andere beschrijven van archeologische vondsten.
- De jeugd kan zelf een Romeins portemonneetje maken en mee naar huis nemen.
- Een workshop metaaldetectie.
- Vitruves met archeologische collecties van heemkundekringen en persoonlijke collecties van leden van heemkundekringen.

- Een lezing over amateurarcheologie.
- Een lezing over archeologische vondsten op het terrein van de M.A.St. in de Loonse- en Drunense duinen te Kaatsheuvel.
- Bezoekers kunnen voorwerpen meebrengen en voorleggen aan deskundigen.
- Informatie over AWN Vereniging van Vrijwilligers in de Archeologie
- Informatie van heemkundekringen.

De organisatoren zijn: André van Rijswoud, voorzitter heemkundekring Loon op 't Sandt Loon op Zand; Anton van Dorp, waarnemend. voorzitter heemkundekring De Kleine Meijerij Oisterwijk e.o.; Anton van der Lee, heemkundekring Onsenoort, Nieuwkuijk e.o; Wim van Klaveren, Vereniging van

Vrijwilligers in de Archeologie AWN, Laurant Toorians; Marja van Trier en Hein Verschure, Kees van Kempen, bestuur Brabants Heem, regio 4 Midden-Brabant. Locatie "In de Uilenhoek" Loon op Zand.

De initiatiefnemers willen daarna geleidelijk aan meer activiteiten als AWN afdeling gaan ontwikkelen, te beginnen met enkele lezingen. Tijdens de archeologiedagen hopen ze belangstellenden te bereiken en een eerste mailinglijst aan te leggen. De samenwerking met de afdeling Zeeland en onze afdeling blijft, met de mogelijkheid tot deelname aan activiteiten van die afdelingen.

RUIMTELIJKE ORDENING

Gaan gemeenten hun archeologiebeleid versoberen?

Wie pers en sociale media volgde zag de laatste maanden enkele alarmerende berichten. De gemeente Hollandse Kroon gaf een omgevingsvergunning voor een afgraving op het voormalige eiland Wieringen, een archeologisch monument. Het leidde tot grootschalige graafwerkzaamheden door een particuliere eigenaar, waarbij op geen enkele rekening wijze werd gehouden met de archeologische waarde. De gemeente Cuijk was van plan in haar archeologiebeleid alleen nog aandacht te willen besteden aan haar Romeinse verleden. Belangrijkste redenen: de kosten van alles opgraven en alles (wetenschappelijk) laten uitwerken zijn te hoog en daarbij wil Cuijk zich graag afficheren als 'Romeins'. Een groot deel van de archeologische wereld liep daartegen te hoop. Een krantenkop 'Minder archeologisch onderzoek bij bouw', met als toelichting: 'wie in Rucphen wil bouwen, hoeft voortaan minder vaak rekening te houden met eventuele archeologische vondsten, de vrijstellingsgrenzen worden versoepeld'. Wat is er aan de hand? Gaan gemeenten de eisen voor archeologisch onderzoek verlagen om zo kosten te sparen?

Wat is er aan de hand?

Bij nader onderzoek blijken de drie voorbeelden nogal te verschillen en is er geen sprake van een vergelijkbare trend. In Hollandse Kroon heeft de gemeente bij het vaststellen van het bestemmings-

plan de archeologische waarde terzijde gelegd. De landelijke AWN heeft de provincie daarop aangesproken, in het kader van interbestuurlijk toezicht, en heeft ook met de gemeente gesproken. Tot nu toe zonder succes. De archeologische waarden zijn onherroepelijk verloren gegaan en zowel gemeente als provincie stellen dat gemeenten niet verplicht zijn tot archeologisch onderzoek. Ik ken niet alle details maar vermoed dat belanghebbenden niet goed hebben opgelet bij het vaststellen van het bestemmingsplan en de gemeente niet hebben aangesproken op het ontbreken van een dubbelbestemming archeologie voor het voormalige eiland.

In Cuijk is de gemeente bestookt met afkeurende reacties op hun voornemen nog alleen aandacht te geven aan de Romeinse tijd. De provincie en RCE waarschuwen voor de risico's van een dergelijk beleid. Frans Theuws stuurde een mail met alle bezwaren. Die is door veel archeologen ondersteund en dat hebben we ook als AVKP gedaan. De gemeente heeft, gezien alle ophef, het voorstel voorlopig teruggetrokken, het zal in het najaar opnieuw aan de orde worden gesteld. Het is dus afwachten wat de gemeente met alle bezwaren en waarschuwingen gaat doen.

Rucphen als positief voorbeeld

Het krantenartikel over lagere kosten leek alarmerend en leidde tot verontrustende reacties. Op verzoek van Toon Naenen (Schijf, gemeente Rucphen) heb ik het voorgestelde beleid bekeken.

Het was een aangename verrassing. Archeologen van de dienst Regio West Brabant hebben een zeer gedegen studie uitgevoerd om tot een beter verwachtingsmodel te komen. Daarvoor hebben ze gebruik gemaakt van bodemgegevens en de ontwikkeling van het landschap, in Archis vermelde vindplaatsen, historische bronnen, archeologische onderzoeken in de regio en het synthetiseerd 'na Malta' onderzoek. Er is voor de gemeente een indeling gemaakt in zijn drie tijdvakken (jagers /verzamelaars, landbouwers en Staatste tijd) en per periode zijn de bekende en te verwachten archeologische sites in kaart gebracht. Daarmee is de bestaande vrij grove archeologiekartaat geactualiseerd en daarbij is, goed onderbouwd, het aantal gebieden met een archeologische verwachting aanzienlijk verkleind. Dat verklaart de krantenkop. In de komende omgevingswet gaan hogere eisen gesteld worden aan de onderbouwing van een archeologische verwachting (amendement Ronnes) en dit beleid in Rucphen is daar een goed voorbeeld voor. Het laat ook zien dat bij goed onderzoek voor het bepalen van het gemeentelijke beleid, de onderzoekskosten voor vergunningvragers lager kunnen worden.

Er zijn bij het beleid van de gemeente Rucphen nog wel vraagtekens te zetten zoals de bij de verstoringsdiepte en de aandacht voor het paleolithicum. Wat echt jammer is dat bewoners op geen enkele manier bij de ontwikkeling van het beleid betrokken zijn. Dat lijkt nu herteld te worden. De eerste contacten tussen met de werkgroep Schijf en de gemeente zijn gelegd en er zijn afspraken over een vervolg. Het beleid verdient vooral lof.

Lessen voor de toekomst

De drie casus hebben toch wat gemeen, namelijk de vraag: welke eisen mogen gesteld worden aan het gemeentelijk beleid en wie houdt daar toezicht op? Hollandse Kroon beroept zich op de beleidsvrijheid van gemeenten en ook in Cuijk wordt dat argument gebruikt. Maar is dat juist in deze voorbeelden? De wet bevat inderdaad geen verplichting tot behoud van archeologische waarden. Gemeenten zijn echter wel verplicht in hun bestemmingsplannen *rekening te houden met archeologische waarden*. Dat houdt in dat een gemeente moet weten wat in het eigen grondgebied de bekende en te verwachten archeologische waarden zijn. Wanneer je die waarden niet kent, kun je er ook geen rekening mee houden en kan er geen belangenafweging worden

gemaakt. De voorwaarde 'weten wat je hebt' bij het opstellen van een bestemmingsplan is bij mijn weten ook altijd door de RCE gehanteerd en is terug te vinden in diverse uitspraken van de Raad van State. Het amendement Ronnes heeft die eis verscherpt, de verwachting moet 'aantoonbaar zijn', dat wil zeggen gebaseerd op passend onderzoek. Het lijkt mij logisch dat die eis dan evenzeer geldt voor het omgekeerde, het vrijgeven aan een gebied.

Het betekent dat we als belangenbehartigers vooral moeten blijven letten op bestemmingsplannen en in de toekomst het omgevingsplan. Heeft de gemeente voldoende onderzoek gedaan voor het al dan niet toekennen van een archeologische dubbelbestemming? Dat is te vinden in de Toelichting bij het bestemmingsplan. Wanneer goed onderzoek ontbreekt kun je zienswijzen indienen en zo nodig in beroep gaan bij de Raad van State. Je kunt ook, zeker wanneer een gemeente geen onderbouwde belangenafweging heeft gemaakt, een beroep doen op de provincie in het kader van interbestuurlijk toezicht. De gemeente voldoet dan immers niet aan de wettelijke eis 'rekening houden met'. Als belangenbehartiger volg je uiteraard ook of en hoe archeologie een plaats krijgt in de omgevingsvisie en wat het beoogde archeologiebeleid van de gemeente is. Bepalend, in juridische zin, is echter wat wel en niet in een bestemmingsplan/Omgevingsplan staat.

Een gang naar de RvS voor nadere jurisprudentie over de onderzoeksplicht van gemeenten in relatie tot de beleidsvrijheid bij het opstellen van een bestemmingsplan/omgevingsplan lijkt mij de moeite waard. Mag de gemeente Cuijk op grond van het nu voorgestelde beleid in haar omgevingsplan gebieden archeologisch vrijgeven zonder onderzoek naar wat in de bodem mogelijk aanwezig is? Had de provincie NH niet beter moeten toezien bij de totstandkoming van het betreffende bestemmingsplan in de gemeente Hollandse Kroon en dan met name op de wijze waarop de belangenafweging is gemaakt? Dat vraagt vroegtijdig bewaken, ook van ons. Want wanneer het bestemmingsplan/omgevingsplan definitief is, geldt onherroepelijk wat daarin is bepaald.

Rucphen laat zien hoe goed onderzoek, door of in opdracht van de gemeente zelf, een goede basis biedt voor het verantwoord benutten van de beleidsvrijheid van gemeenten.

NIEUWE AANWINSTEN BIBLIOTHEEK

Aanwinsten 1 juni tot en met 22 augustus 2019

Boeken

De toponymie van Best

Met de geschiedenis van het grondbezit en impressies van de Herd gangen uit de jaren '50-'60
Paul Maas, Daniel Vangeheluwe.

Wonderen in het zonlicht.

Hans van den Broek.

Pentekeningen: Kees Combee.

Uitgeverij: Koorts en Honger, Deurne 2013

Rapporten

BAAC. A-18.0227. mei 2019.

Someren, Wilhelminaplein 26.

Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven met doorstart naar opgraving.

Drs. M.C. Brouwer.

Status Definitief.

Conclusie. De vindplaats in principe niet behoudens waardig is maar het onderzoek van de waterput(ten) wel meerwaarde heeft.

BAAC A-16.0330 juli 2019.

Gemert, Plangebied Gemert -Noord -Om
Proefsleuvenonderzoek.

Drs. J.F. van der Weerden.

Status definitief.

Conclusie: op basis van de lage scores op fysiek en inhoudelijke kwaliteit van de vindplaats wordt deze als niet behoudenswaardig gewaardeerd.

Tijdschriften

Archeologie in Nederland

Jaargang 3 nummer 3 juli 2019.

Boerderijen in beweging, Drieduizend jaar wonen in Noord-Brabant.

Archeologie in Nederland. WAN Magazine

jaargang 3 nr. 3 juli 2019.

Digitaal onderzoek in de Archeologie. Jubileum Landelijke Werkgroep Archeologie onder water.

Brabants landschap 201 Zomer 2019.

Biodiversiteitsverlies.

In Brabant

Jaargang 10 nummer 2 juli 2019.

Een kinderkerkhofje? De Collectie 100 van Coppens. De Baronie van Cranendonck. Jan Naaijken .

Madoc

Tijdschrift over de middeleeuwen.

Madoc is gelieerd aan Firapeel vereniging voor mediëvistiek en het Utrechts Centrum voor Mediastiek

Verschijnt 4 maal per jaar volledig in kleur.

VAN DEN LEESPLANK

Wonderen in het zonlicht

Hans van den Broek.

Pentekeningen Kees Combee

Als basis voor dit werk dienen, dankzij de toegankelijkheid na digitalisering, ruim 2500 wonderverhalen uit de periode 1300 – 1788.

In het boek wordt de geneeskundige kant van de mirakelverhalen belicht.

De mirakelverhalen gaan over het genezen of beter worden van lichamelijke aandoeningen.

Voor wonderen konden een drietal offers gebracht worden: geestelijke (gebeden), lichamelijke, (voettochten) en materiele offers(geld).

De teksten zijn afkomstig uit de toenmalige bedevaartsoorden

Aerle, Amersfoort, Arnhem, Bolsward, Boxmeer, Brugge, Delft Dordrecht, Halle, Handel, 's-Hertogenbosch, Kevelaer, Maas-tricht, Niervaert, Klundert, Ommel, Rhenen, Stiphout, en Scherpenheuvel.

Enkele incidentele beschrijvingen van een wonder waren beschikbaar uit Boxtel, Megen Roermond, Uden Weert.

Wat is een wonder?

Lees over genezingen van krankzinnigen die door de duivel bezeten zijn en waarbij de duivel al dan niet succesvol uitgedreven wordt. Of bekijk hoe meer dan honderd kinderen die vanaf de geboorte lam zijn toch weer gaan lopen. Zie dat

middeleeuwen na jaren genezen van een schot met een pijl terwijl bij kleine jongetjes grote liesbreuken weer in de buik terugglieden. Bekijk wat een moeder bij een kind met koortsstuipen deed. Leef mee met de eerste patiënten met syfilis in Nederland. En vooral realiseer je hoeveel honger en vooral vitaminegebrek er steeds weer geleden werd.

Carel van den Boom

DE HEMELSCIJF VAN NEBRA

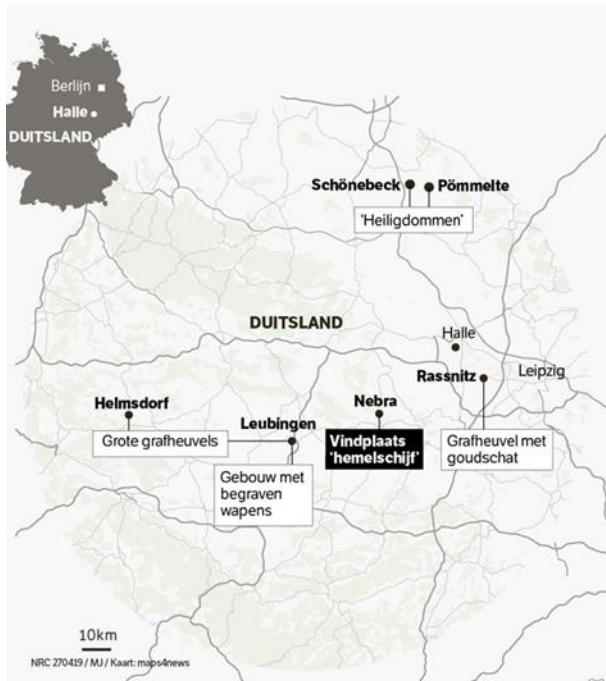
Op 27 april dit jaar wijdde Theo Toebosch in de NRC een pagina aan deze schijf en in het juninummer van Archeologie Magazine stond een artikel van Herman Clerinx over hetzelfde onderwerp. Aanleiding is het uitkomen van de Nederlandse vertaling van het boek van hoogleraar archeologie en museumdirecteur H. Meller en wetenschapsjournalist K. Michel *). De hemelschijf van Nebra is een bronzen, 32 cm grootte en met goud ingelegde afbeelding van het heelal. Het is de oudst bekende afbeelding van de kosmos. De schijf is rond 1800 v Chr. gemaakt in Midden Duitsland en rond 1600 bij Nebra begraven. Hoe kan het dat een dergelijk kostbaar en in kennis hoog ontwikkeld object gevonden wordt in een landbouwersgemeenschap in de bronstijd? Beide artikelen intrigeren zo dat ik het boek zelf ben gaan lezen. Een hele pil met veel details maar zeker boeiend en verrassend.

Het boek bestaat uit twee delen. Meller en Michel beschrijven in deel 1, haast als een krimi, het verweven van de schijf zelf en daarna alle onderzoeken naar het materiaal, het maakproces en de betekenis van de afbeelding. De schijf is in 1999 door schatgravers gevonden, samen met twee zwaarden met een gouden greep, twee bijlen, één beitel en twee gebroken armspiralen. Metaaldetectie is in Duistland verboden en de schijf en bijbehorende vondsten circuleren de eerste jaren in het illegale circuit. Pas in 2002 lukt het Meller de hele vondst voor het Landesmuseum für Vorgeschichte in Halle in bezit te krijgen. De schijf en de vindplaats zijn daarna uitvoerig onderzocht. Het brons bevat koper uit de oostelijke Alpen, het tin en ook het goud komen uit Cornwall. Zowel het smeden van het brons als het inleggen van het goud moet door een zeer vaardige smid

zijn gedaan. De schijf is in die twee eeuwen enkele malen aangepast. De eerste fase zou een weergave zijn van de Plejaden, een maansikkel en de volle maan of de zon. (Archeo)astronomen interpreteren dat na veel gepuzzel als een kalender om zon- en maanjaar op elkaar af te stemmen. De wat dikkere maansikkel (4,5 dag na nieuwe maan) in combinatie met de Plejaden wijzen daarop. In een tweede fase worden twee horizonbogen aangebracht die, op de locatie waar de schijf later begraven is, duiden op de zomer- en winterzonnewenden. De linkse boog was bij het begraven reeds verdwenen. Weer later is onderaan een boog aangebracht die geïnterpreteerd wordt als een bark waarmee de zon 's nachts van het westen weer naar het oosten vaart. Daarmee wordt een mythologisch element ingevoegd. Als laatste worden de randen geperforeerd, mogelijk om de schijf op te kunnen hangen. De verschillende aanpassingen wijzen op veranderingen in betekenis en gebruik

Hoe kwam een boerensamenleving aan dergelijke geavanceerde kennis over kalenders en wat was voor hen het belang van die kennis? Meller zoekt de verklaring in een machtsstructuur, een soort koninkrijk waar bezit van de schijf aanzien en macht betekende. In deel 2 gaan de auteurs op zoek naar een dergelijk rijk. Na een brede beschouwing over de geschiedenis van de mensheid komen de archeologische vondsten in Midden Duitsland aan bod. Aanwijzingen voor een groot rijk zijn een vroege cultusplaats, uitzonderlijke grote en rijke grafheuvels (ruim dertig meter in doorsnee en ruim acht meter hoog) en een groot rechthoekig gebouw (44 meter lang en 10,5 meter breed) dat mogelijk een legerplaats is geweest, gezien de vele daar gevonden wapens.

De kennis voor het maken van de schijf moet vrijwel zeker uit Mesopotamië komen. Meller veronderstelt dat een afgezand van de 'koning', mogelijk zijn zoon, een reis naar het Midden Oosten heeft gemaakt en van daar de kennis voor een schrikkelkalender heeft meegenomen. Meller vraagt zich af hoe in Midden Duitsland, een gebied zonder natuurlijke grenzen, een groot rijk kon ontstaan en zich zo lang kon handhaven. Toch nog een stukje DDR-verleden? Zijn verklaring is dat Midden Duitsland toen zeer vruchtbaar, welvarend

en stabiel was, waardoor zonder dwang de kosten van een hiërarchische samenleving en een leger konden worden opgebracht. Het zou ook verklaren waarom de schijf rond 1600 ritueel begraven werd. Dat is een periode van klimaatverandering na de grote vulkaanuitbarsting op Santorini en onrust. Het offeren van de schijf en bijgiften zou de goden weer gunstig moeten stemmen.

Veel in het boek is speculatief, Meller geeft wel steeds aan wat de feiten zijn en wat zijn interpretatie en vermoedens. Die onderbouwt hij goed. Theo Toebosch schreef dat het voor hem voelde als kijken naar een goocheltruc, alles klopt maar het kan niet waar zijn. Daar kan ik me wat bij voorstellen. Ik kan niet beoordelen hoezeer Meller en Michel selectief shoppen of te gemakkelijk verbanden leggen. Het geheel roept in elk geval heel veel vragen op en ik benieuwd wat bronstijdeskundigen hierover gaan zeggen. Heel fascinerend vond ik dat je, als je de bekende denkpatronen los laat, op hele nieuwe mogelijkheden en verklaringen kunt komen. Het boek leert ook dat de bronstijd in West Europa een tijd van veel veranderingen en nieuwe ontwikkelingen is geweest en dat we over die periode heel veel niet weten. Dat in de tijd dat de zonnecultuur belangrijk was, denk aan Stonehenge, Newgrange en de vele gelijksoortige monumenten, wisten we al wel. En daarmee ook dat er contacten waren over heel Europa. Ik moest ook denken aan een artikel waar ik eerder dit jaar in AVKP actueel op attendeerde 'Slaughter at the bridge: Uncovering a colossal Bronze Age battle'. In Noord Duitsland moet, gezien alle vondsten, rond 1300 v Chr. een enorme veldslag hebben plaatsgevonden tussen twee bronstijdlegers. Het gaat om duizenden krijgers. Meller vermeldt deze slag ook. Het is echter te ver van Halle en van veel jongere datum om een relatie te hebben met het rijk van de hemelschijf. Het is wel een aanwijzing dat er in de bronstijd grotere machtsstructuren hebben bestaan dan de kleinschalige stammensamenlevingen van boeren.

Tonnie van de Rijdt

** Harald Meller en Kai Michel: De hemelschijf van Nebra. Op zoek naar een verdwenen beschaving in het hart van Europa. Balans 2019*

RENÉ WILLEMS

Op 23 augustus jl. is René Willems overleden.

René is jarenlang als vrijwilliger actief geweest in de archeologie. Eerst als lid van de archeologische vereniging Helmont, later bij de opgravingen van de UvA/VU, de Hendrik Brunsting Stichting en BAAC. René heeft op vele opgravingen meegewerkt, onder andere in Mierlo-Hout,

Someren, Lieshout, Weert/Nederweert, Eersel en 's-Hertogenbosch.

René was vooral bedreven in het aanleggen van opgravingsvlakken en heeft daarmee aan de basis gestaan van de ontdekking van menige nederzetting daterend van het Paleolithicum tot de Nieuwe Tijd. Vrijwel elk spoor dat hij aantroef wist hij feilloos te interpreteren, hoewel de communicatie erover nogal werd gehinderd door de eeuwige peuk in zijn mond in combinatie met zijn Helmonds dialect, soms tot wanhoop van de studenten.

Ook de vele grapjes van René die onder andere hebben geleid tot het verschijnen van de omtrek van zijn veldschoenen (als grondspoor) in een opgravingsrapport en de vondst van meerdere 'intacte potjes' in af te werken sporen hielden de sfeer op de opgravingen goed. Daarnaast was zijn kennis van de topografie van Brabant fenomenaal en wist hij elk weggetje binnendoor, vooropgesteld dat je op de brommer was, plus alle vindplaatsen die in de omgeving lagen.

René is 75 jaar geworden.

Jos van Weerden

SEM-SYMPOSIUM 2019 OP 19 OKTOBER

Datum: **Zaterdag 19 oktober 2019**

Plaats: Zalencentrum *De Tussenpauze*,
Kerkstraat 10, 4854 CE Bavel

Programma

Opening	10:30	Dagvoorzitter
Een andere biografie van Karel de Grote	10:40 - 11:15	Guido Delahaye
Aken: hoe Karel voortleeft	11:15 - 11:30	Stephan Vollenberg
Lag het Aken van Karel de Grote in Italië?	11:30 - 12:00	Mathieu Snijders
Karels lege boekenkast volgens Heribert Illig	12:00 - 12:30	Ad Maas
Pauze	12:30 - 13:30	
Vertaling <i>Annales Regni Francorum</i>	13:30 - 14:00	Aad Schulten
Archeologische identificatie 'Karolingisch'	14:00 - 14:45	Arno Verhoeven
Pauze	14:45 - 15:00	
De Karolingische periode en de chronologiekritiek	15:00 - 15:30	Peter Seinen
Discussie	15:30 - 16:00	Dagvoorzitter
Sluiting	16:00	Dagvoorzitter

Wat is Karolingisch?

De term Karolingisch staat uiteraard in verband met de periode van de Karolingen/Karolingers. Welk tijdvak is dat? Vallen termen als Karolingische cultuur, kunst, politiek, economie, maatschappij samen met de tijd van de Karolingische

dynastie? (Bijv.: Liet Frederik Barbarossa Karolingische kunst maken?) Wat is in archeologisch opzicht een Karolingische vondst of bevinding? In hoeverre is Karolingisch afhankelijk van datering die ook op historische voorkennis berust? Is eventueel Karolingisch erfgoed vooral te vinden in het gebied Francia in Italië? Traditiegetrouw is er

weer een boekenmarkt die door iedere deelnemer benut kan worden.

Kosten: 25 euro (partner 15 euro) inclusief koffie, thee, lunch, snack. Contant te voldoen aan de zaal.

Gratis parkeergelegenheid bij de zaal.

Aanmelding: info@semafoor.info

VAN HET BESTUUR

Afscheid als voorzitter met veel dank aan allen

Na 17 jaar voorzitter van AVKP heb ik op de laatste jaarvergadering afgezien van een nieuwe periode. Ik vond het, gezien mijn gezondheid, tijd om een stap terug te doen. Ik blijf wel bestuurslid en hoopt nog een tijdje als zodanig actief te blijven. Ellen van der Steen nam het voorzitterschap over. Ik ben erg blij dat zij dat wil doen en dat maakte het terugtreden gemakkelijk voor mij.

Bij de BBQ op 19 juli was er een feestelijk afscheid en sprak Ellen veel lovende en waarderende woorden. Van enkele leden die die avond niet aanwezig konden zijn kreeg ik lieve mails met dank voor wat ik als voorzitter heb gedaan. Dat alles is heel fijn te horen, het doet me goed. Ik heb het al die jaren, zoals ik die avond zei en nu herhaal, zelf met veel plezier gedaan.

Het voorzitterschap, van AVKP en landelijk, heeft mijzelf veel goeds gebracht. Toen ik in 2002 voorzitter werd was ik nog maar kort AWN-lid en van archeologie wist ik niet zoveel. Ik stelde me beschikbaar omdat de vereniging iemand zocht die kon organiseren en samenwerken. Dat kan ik wist ik, het was mijn vak. Ik ben nog steeds geen archeologiedeskundige maar heb genoten van de vele interessante activiteiten en alle enthousiaste mensen. Ik heb er zelf veel van geleerd en het heeft me veel voldoening gegeven. Ik heb ook ervaren dat, met al die bevlogen en inhoudelijk actieve leden, een organisator nodig en belangrijk is.

Een cadeau mocht ik zelf uitkiezen en daarvoor ben ik gaan kijken naar de kunstwerken van het hout uit de opgraving in Veldhoven. Mijn keuze is gevallen op een beeld van Frans Maas, gemaakt van hout uit een waterput uit de Romeinse tijd. Op

basis van de jaarringen dateren de planken na 62 of herfst-winter 65/66. Het beeld staat prachtig in mijn huis en ik kijk er dagelijks met veel plezier naar.

Veel dank voor dit beeld

en vooral veel dank aan alle leden die het mij mogelijk hebben gemaakt met zoveel plezier de voorzittersrol te vervullen. Archeologie doe je niet alleen en als vereniging hebben we mensen nodig met verschillende interesses en deskundigheden. Ik hoop dat er leden blijven die organisatie en het regelen van voorwaarden op zich willen nemen. Ik zal ze graag wegwijs maken en hen laten zien dat ook die activiteiten jezelf veel voldoening kunnen geven.

Tonnie van de Rijdt

Functieverdeling binnen bestuur

Na de bestuurswisseling zijn de formele functies binnen het bestuur als volgt:

Ellen van der Steen	voorzitter
Ruud Hemelaar	vicevoorzitter
Winnie van Vegchel	secretaris
Auke Langhout	penningmeester

De andere bestuursleden zijn Ine Pulles, Tonnie van de Rijdt, Herbert Vorwerk en Peter Seinen. De volgende keer gaan we in op de taakverdeling.

